

ІСТОРІЯ ГЛУХІВСЬКОЇ ФОТОГРАФІЇ КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТ.

У статті розглядаються питання розвитку регіональної фотографії на тлі загального стану фотосправи в Україні на рубежі століть. Акцентовано увагу на історії глухівської фотографії кінця ХІХ – початку ХХ ст.

Ключові слова: Глухів, історія розвитку, фотограф, фотоательє, професіоналізм.

Офіційною датою винаходу фотографії вважається 7 січня 1839 р., коли спосіб практичного отримання зображення на солях срібла, відкритий французом Луї Жаком Дагерром, оприлюднили на засіданні Французької академії наук.

Становлення фотосправи припадає на 40–50-ті роки ХІХ ст. Якщо в перші десятиріччя вона була лише засобом протокольного запису навколишнього світу, то у 1880-ті роки прийшло розуміння того, що фотографія може виконувати не тільки утилітарну, а

Невідомий портрет. Фото О.П. Шапоріна

Картонний бланк фото О.П. Шапоріна

й естетичну функцію, може не лише збирати факти, а й передавати почуття фотографа, його сприйняття краси світу. Поряд із побутовою з'являється і перша документальна та наукова фотографія. Прогрес у візуальній культурі, естетичне ставлення до фотографії привели до появи нового напрямку, так званого пікореалізму (1889–1914 рр.). Фотомайстри пробували себе у жанровій фотографії, натюрморті, фотомонтажі, фотоколажах, фотосесіях.

Говорячи про виникнення і розвиток фотографії на теренах сучасної України, треба відмітити її золотий вік, який припадає на 1897–1915 рр. Перші фотографії виникли в 1839 р. у Львові завдяки фотографу Я. Глойзеру. У Києві та Одесі фотографи з'явилися у першій половині 1840-х, у Харкові – у 1851 р. У цей же період виникає і вітчизняна фотолітература. Одеський майстер Й. Мичурський написав перший у Російській імперії «Практичний підручник з фотографії та новітніх удосконалень і застосувань» (1859 р.), харківський професор М. Бекетов – «Розвиток та сучасний стан світлопису» (1865 р.). У 50–70-х роках ХІХ ст. з'являються і

Сюжетне фото роботи І. Любомирського, 1900 р.

перші фотоаматори.

Автор нового, сучасного науково-популярного видання, присвяченого українській фотографії, відомий дослідник фотографії і фотограф О.Й. Трачун, спростовуючи поширену думку про відсутність фотографічної традиції й школи в Україні, доводить, що світлини вітчизняних майстрів різних часів не поступалися найкращим європейським зразкам, про що свідчили й отримані ними численні нагороди на виставках Європи та Америки.

З виникненням у середині XIX ст. фотографії як різновиду образотворчого мистецтва, у людства з'явилась можливість зберегти важливі миттєвості свого розвитку. Фотографія – це справжнє мистецтво. Далеко не кожному, хто взяв у руки фотокамеру, вдається досягнути його вершин. Завдяки справжнім майстрам своєї справи нам дана унікальна можливість усвідомити просту істину: немає нічого ціннішого за людський талант.

Фонди Глухівського міського краєзнавчого музею налічують близько 200 фотографій, датованих кінцем XIX – початком XX ст. Серед них – роботи відомих у м. Глухові фотографів І.Д. Любомирського, О.П. Шапоріна, О.А. Перського, І.С. Раскіна, І. Соркіна, Єзерського. Крім них зберігаються і фотографії інших майстрів, відомих не тільки на Чернігівщині, а й за її межами: путивльського фотографа Фесика, чернігівського – Гофмана,

Портрет роботи І. Любомирського, 1909 р.

ніжинського – Малкіна, середино-будського – Крижановського, рильського – Добриніна. На основі аналізу діяльності даних фотографів і опису їх робіт, що зберігаються у фондах, автор має на меті проаналізувати розвиток фотосправи у Глухові на фоні загального розвитку фотографії періоду 1897–1915 рр. та його вплив на її подальшу долю, а також вести до наукового обігу роботи глухівських майстрів як професіоналів своєї справи.

У 1850 р. Л. Бланкар-Еввар винайшов альбуміний фотопапір, що підштовхнуло фотографів до наклеювання відбитків на картонні бланки, які вони стали використовувати в рекламних цілях, зазначаючи адресу свого закладу, види виконуваних робіт, отримані нагороди тощо. Ця інформація сьогодні може використовуватися для атрибуції фотографій. Для цього важливо знати не тільки місце розташування чи ім'я власника фотоательє, але і літографічну майстерню, де був виконаний бланк для нього.

Упродовж 1863–1904 рр., якщо фотограф хотів відкрити фотоательє чи змінити його статус, необхідно було отримати довідку-дозвіл від губернатора. Для цього майстер мав надати докази своєї кваліфікації, бути політично благонадійним тощо. Губернаторська канцелярія робила запит до чиновника, якому було доручено здійснювати нагляд за фотоательє. Обов'язково про його власника прикладалася думка начальника поліції, у якій останній зазначав вік, належність до тієї чи іншої конфесії, склад сім'ї, сімейне положення, освіту, професію (або чим він займався раніше) та політичну і моральну благонадійність фігуранта. Такі дозволи, як правило, публікувалися в губернських відомостях

Фотопортрет роботи І. Любомирського, 1913 р.

(в даній статті автор посилається на видання «Чернігівські губернські відомості»).

Одним із засновників фотосправи у Глухові був Ошер Абрамович Перський. Його перші роботи датуються 1871 р. Фотоательє О.А. Перського знаходилося на великій Московсько-Київській вулиці в будинку Красовицького, пізніше – на вулиці Квасніковській в будинку Бурновської. Всі бажаючі зробити високохудожні візитні і кабінетні фото приходили за цією адресою. Зворотна сторона бланків його фото не була прикрашена медалями та регаліями, але рівень майстерності, з якими вони були виконані, не перестають дивувати і сьогодні.

10 липня 1894 р. в «Чернігівських губернських відомостях» за № 54 повідомлялося про надання дозволу О.А. Перському займатися фотографуванням протягом шести місяців в м. Середино-Буді.

Справу батька продовжив син Рувим Ошерович Перський. Учасник російсько-японської війни, він, повернувшись до рідного міста Глухова, одружився, а потім разом із сім'єю переїхав до Севська, пізніше – до Середино-Буди, де мав своє фотоательє до 1917 р. [5, 33]. Дозвіл на його відкриття було надано начальником Чернігівської губернії 28 жовтня 1908 р.: «...Разрешено мещанину Рувиму Ошерову Перскому открыть постоянное фотографическое заведение в м. Серединой-Буде, Новгород-Северского уезда» [2, 305–306].

У 1910-х роках Ошер Абрамович Перський слідом за дітьми перебрався до м. Севськ Орловської губернії. Там, незважаючи на

поважний вік, він почав займатися ремонтом годинників, але ще декілька років продовжував працювати фотографом, знімаючи види міста та його мешканців, завдяки яким сьогодні ми можемо мати уяву про Севськ початку ХХ ст.

Особливу роль у розвитку професійної фотографії у Глухові відіграв Олександр Павлович Шапорін. Будучи випускником Строганівського художнього училища, він до фотосправи відносився як до мистецтва. У 1889 р. О.П. Шапорін брав участь у Всеросійській ювілейній фотографічній виставці, що проходила у Москві. Заснована ним фотостудія під скляним дахом проіснувала до 70-х років ХХ ст., де ефекти освітлення досягались не включенням електроламп, а встановленням екранів затемнення. Про це дізнаємося зі спогадів про Глухів О.О. Гільдуніної (уродженої Шапоріної): «У отца была фотография, просто как любимое занятие к его художеству. При доме...был громадный застекленный павильон. В этом павильоне были декорации, расписанные моим отцом, в этом павильоне снималась вся знать Глухова... все фотографии снимающихся были занесены в специальный альбом с датой и номером фото. Приходившие фотографироваться, интересовались альбомом. В нем находили те же позы, которые хотели бы и они принять во время съемки. Дело было поставлено на широкую ногу...Арендовал фотографию еврей Любомирский...На тех фото, что снимал мой отец, скромная монограмма (А.Ш.)...» [1, 145].

Спочатку підмайстром, а згодом майстром і співвласником фотостудії О.П. Шапоріна працював Ілля Давидович Любомирський. Пізніше він викупив майстерню у нащадків і все своє життя займався фото справою: «22-го июня 1900 г. Г. Начальником Черниговской губернии разрешено мещанину м. Макарова Киевской губернии Элье Давидову Любомирскому приобрести в собственность и содержать под личной ответственностью фотографическое заведение Шапорина в Глухове» [2, 262]. За спогадами старожилів він був неперевершеним майстром. Фотознімки Любомирського виконані у різний час і у різному форматі. Серед них є листівки, портрети, сімейні альбоми, міські краєвиди. Вивчаючи творчий доробок майстра, можна відтворити багато утрачених сторінок історичного минулого Глухова.

У 1909 р. Любомирський брав участь у Всеросійських виставках і був нагороджений срібною медаллю та золотою медаллю «За трудолюбие и искусство». Пізніше він відкрив своє відділення і в Середино-Буді. І.Д. Любомирський вклав багато майстерності у фотофіксацію життя міста, портрети і характери його жителів. Напис на кожному знімку «негатив зберігається» говорить про повагу не тільки до своєї справи, а й до суб'єктів і об'єктів фотографії. Ательє

Любомирського, відкрите для осіб будь-якого суспільного стану [4], користувалось великою популярністю у глухівчан. Воно проіснувало до 1917 р., а пізніше, після скасування непу, тут розмістили державну фотографію, створену об'єднанням приватних фотосалонів І. Любомирського, І. Соркіна, І. Раскіна. Останній і очолив держфото, а Ілля Давидович продовжував працювати фотографом. У 1931 р. до фотосправи долучилися Михайло Гендлін, Леонід Борисов, Леонід Мнушкін, Олексій Гавриленко. Вони стали продовжувачами справи старого обдарованого майстра. М.Я. Гендлін так згадував про свого вчителя: «Була то дуже порядна, добра людина з природною гуморинкою» [3]. У травні 1941 р. І.Д. Любомирського раптово паралізувало, тому він залишився в окупованому Глухові і разом з дружиною Анною Соломонівною мужньо прийняв смерть. Їх розстріляли в урочищі Борок у жовтні 1941 р.

По фотографіям І.Д. Любомирського різних років, що зберігаються у фондах Глухівського краєзнавчого музею, можна на тлі загальних тенденцій 1897–1915 рр. з'ясувати особливості розвитку регіональної фотосправи.

Колекція нараховує близько 30-ти одиниць зберігання. Найстаріша фотографія датується 1896 р., коли фотоательє належало О.П. Шапоріну, а І.Д. Любомирський був орендарем. Офіційно він став власником тільки після 1900 р. Одна з пізніх фотографій датується 1927–1928 рр.

Ставши власником, він змінив логотип, зовнішній дизайн фото та літографічну майстерню (до 1909 р. літографії для паспарту виготовлялися в майстерні Покарнаго в Одесі). У подальшому він ще раз змінив своє клеймо, а літографії для паспарту став замовляти на фабриці брестольського картону і фотографічних бланків «Табольт» у м. Вільно, що належала І.К. Клембацькому. Зміна зовнішнього дизайну, літографічних майстерень, логотипу були покликані зміною у статусі самого фотомайстра. Участь у виставках, нагородження золотою медаллю «За трудолюбие и искусство» та срібною медаллю характеризувало його майстерність, підносило його фотороботи до нового рівня.

Загальною тенденцією цього періоду стало активне відкриття нових фотоательє, незважаючи на наявність існуючих. Це був «золотий вік» фотографії, який визначався поширенням даної справи на всіх теренах тодішньої України.

Значною подією у житті Глухова другої половини XIX ст. було відкриття фотоательє, що належало Іцке-Залману Ехієлеву Соркіну. У № 79 «Чернігівських губернських відомостей» за 9 жовтня 1897 р. читаємо: «Черниговский губернатор разрешил Кролевецкому мещанину Ицке-Залману Эхиелеву Соркину открыть в г. Глухове

фотографическое заведение» [2, 248]. Фотографія розташовувалася на вул. Квасниковській поряд із будинком М. Неплюєва.

У фондах Глухівського краєзнавчого музею зберігається колекція фоторобіт І. Соркіна із 10-ти відбитків. У переважній більшості це – портрети гімназистів, зроблені, як правило, на картонній основі, що гарантувало їх довговічність. На зворотному боці кожного фотознімку зображений логотип майстра з позначкою наступного змісту: «Увеличение портретов. Негативы хранятся».

Отже, фотосправа у Глухові, маючи свої досягнення, на рубежі двох століть удосконалювалась на тлі загального процесу розвитку української фотографії. Про українську фотографію кінця XIX ст. – початку XX ст. можна без перебільшення сказати: це справді її золотий вік, час створення широкої мережі професійних фотоустанов, фотооб'єднань аматорів, перших паростків фотожурналістики, поширення випуску фотолітератури, розгортання системи фотоосвіти та широкої виставкової діяльності, перших кроків фотовиробництва, коли твори українських фотографів цілком відповідали світовому рівню.

Посилання

1. Заїка В.В. Спогади про Глухів у листах О.О. Гільдуїної (Шапоріної) // Сіверщина в контексті історії України: Збірник наукових праць.. – Суми, 2007. – С. 144–147.
2. История и генеалогия Глуховских евреев в заметках Черниговских губернских ведомостей. Сборник материалов и документов. / Сост. В. Назарова. – Можайск, 2014. – 400 с.
3. Садовский О. Любомирский і його справа // Народна трибуна. – 1993. – № 54. – 28 серпня.
4. Большой русский альбом. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rusalbom.ru/hlus.html>.
5. Часницький М.М. Евреи. Глухов и Сумщина. Страницы истории евреев Глуховщины и Сумщины. – К., 2011. – 378 с.

Онопrienko E.V. История глуховской фотографии конца XIX – начала XX в.

В статье рассматриваются вопросы истории развития региональной фотографии на фоне общего состояния фотобизнеса в Украине на рубеже двух веков. Акцентировано внимание на истории глуховской фотографии конца XIX – начала XX века.

Ключевые слова: Глухов, история развития, фотограф, фотоательє, профессионализм.

Onopriienko O.V. History of Hlukhiv photo of the end of XIX – the beginning of the XX century.

In article questions of history of development of the regional photo against the general condition of photobusiness in Ukraine at a turn of two centuries are considered. The attention to stories of Hlukhiv photo of the end of XIX – the beginning of the XX century is focused.

Key words: Hlukhiv, development history, photographer, photographic studio, professionalism

02.04.2015 p.